

חברת העופות במישורים (שטחים טבעיים בלב שטחים חקלאיים) במרחב שקמה

אסף מירוז

מבוא

- מרחב שיקמה הוא מרחב בעל אופי מישורי המנוצל ברובו לחקלאות
- במרחב זה משובצים מאות מישארים - שטחים טבעיים בלב שטחים חקלאיים, המשמרים את תצורות הקרקע והצומח הטבעיים של האזור- מרביתם כיפות רכסי כורכר, ערוצים מסדר שני ושלישי ומחצבות ננטשות. בעלי תכסית צומח נמוך של בתה מגוונת. גודלם של המישארים משתנה מעשרות מטרים רבועים ועד מאות דונמים.
- רבים מהמישארים הם ערוצי וואדיות ושלוחות תלולות שהושארו במצבם הטבעי מפאת חוסר כדאיות כלכלית וקושי טכני של החקלאים לעבד אותם.
- חלק מהמישארים שימשו בעבר לכריית כורכר וחמרה וכיום הם למעשה מחצבות נטושות.

מבוא

- המישארים מהווים, אם כן, "איים" של בית גידול טבעי בלב "ים" של שדות מעובדים שהמגוון הביולוגי בהם דל.
- הצמחייה הטבעית שהתפתחה במישארים, ערוצי הוואדיות ומצוקי המחצבות מהווים עוגנים עבור אוכלוסיית העופות של המרחב ומספקים לה מגוון של מקומות חיות.
- בהיבט הזה, המישארים משרתים הן אוכלוסייה מקננת, והן אוכלוסיות גדולות של ציפורים נודדות.
- העופות הדורסים, החסידות וציפורי השיר מהווים מדבירים ביולוגיים יעילים בשדות החקלאיים. קיומם של רבים מהם תלוי בשטחי המישארים המהווים מקום חיות למגוון הביולוגי.

תצורה אופיינית למישארי השקמה

צולם ע"י קובי סופר

מבוא

- בסקרי עופות שבוצעו במישארים במרחב שקמה בשנים 2012–2013 זהו 120 מינים של עופות, מהם 51 מקננים (יציבים ומקייצים), 26 חורפים ו- 42 חולפים.

כרוון

מינים מייצגים של עופות

מסודרים להלן לפי סדרות

בז נודד

סלעית מדבר

עופות דורסים (דורסי-יום)

במרחב נצפה מגוון גבוה במיוחד של 24 מיני עופות דורסים, מהם 5 מינים מקננים והיתר חולפים וחורפים.

המישאים חשובים במיוחד עבור אוכלוסיית העופות הדורסים, שקיומה מותנה בשטחים טבעיים בלתי מופרים, בקווי מצוק המשמשים לקינון, ובעצים גבוהים המשמשים לקינון, למנוחה, וכעמדת תצפית בזמן ציד. הדורסים הללו משמשים כמדבירים ביולוגיים עבור הגידולים החקלאיים.

עופות דורסים (דורסי-יום)

חיוויאי-הנחשים: מקנן במישארים על עצים

עופות דורסים (דורסי-יום)

עקב עיטי: מקנן במישארים על עצים

עופות דורסים (דורסי-יום)

נץ מצוי: מקנן על עצים

עופות דורסים (דורסי-יום)

דורסים חורפים וחולפים:

המישאים משרתים במהלך עונות החורף והנדידה מגוון יוצא דופן של עופות דורסים, חלקם ממינים הנמצאים בסכנת הכחדה עולמית ואזורית. במהלך הסקר נצפו 19 מינים של עופות דורסים חורפים וחולפים, מהם ארבעה מינים בסיכון עולמי (עיט שמש, עיט צפרדעים, זרון שדות ובז אדום) ושלושה בסיכון אזורי-ארצי (עיט ניצי, בז צוקים ובז אדום).

עיט ניצי (צעיר)

עיט-צפרדעים: עיט גדול הנמצא בסכנת
הכחדה עולמית.

זרון סוף (זכר)

זרון תכול מניס פיפיון מהסבר

דורסי לילה

- במהלך הסקר נצפו 6 מיני דורסי-לילה, מהם 5 מקננים: כוס חורבות, תנשמת לבנה, שער מצוי, ינשוף עצים ואוח עייטי.

- דורסי הלילה הם מדבירים ביולוגיים יעילים במיוחד, וקיומם במרחב מותנה במצוקים ובעצים הקיימים במישארים (למעט התנשמת שמקננת גם בתיבות קינון שמותקנות עברה בשדות החקלאיים).

כוס חורבות (אסף מירוז)

אוח עיייתי (אריק ברוכין)

תור מצוי ותור צווארון: במישארים נצפו מספרים גדולים יחסית של תורים מצויים, הן בנדידה והן בקינון. זאת לעומת מגמה מתמשכת שקיימת בכל הארץ (כמו גם באירופה) של עלייה במספר תורי הצווארון לעומת ירידה במספרי התור המצוי.

קוקיה מצויצת וקוקיה אירופית: מינים מרשימים ביופיים ומעניינים בהתנהגותם. במהלך הסקר נצפו מספר קוקיות אירופיות החולפות באזור אגב נדידה. קוקיות מצויצות נצפו במספרים גדולים (עד 20 פרטים בתצפית) ומספר זה מייצג צפיפות שיא של המין בארץ, המטיל את ביציו בקינים של עורב אפור.

קוקייה מצויצת

שרקרק וכחל

מקייצים בכל השטח ומקננים בקירות הכורכר. צפיפות הפרטים גבוהה מאוד יחסית לשאר חלקי הארץ.

ציפורי שיר

33 מינים נצפו במהלך
הסקר, המינים החשובים
מבחינת שמירת טבע הם
חמריה, חנקן אדום-ראש,
חנקן גדול, סבכי קוצים
ותפר, הנמצאים במגמת
ירידה מתמשכת בארץ.

עפרוני מצויץ

סבכי שחור-ראש

חנקן אדום ראש

חנקן נובי

גיבתון עפרוני

שיחנית קטנה

יונקים

בתחום המישארים חיים יונקים רבים, ביניהם צבי ארצישראלי, שועל מצוי, גירית מצויה, דורבן, קיפוד מצוי, קיפוד חולות, חתול ביצה, צבוע מפוספס ורבים אחרים.

זוחלים

במהלך הסקר נצפו מספר מיני זוחלים, ביניהם מין אחד המוגדר בסכנת הכחדה עולמית – שנונית שפלה – מין אנדמי לאדמות הקלות של השפלה ומישור החוף בישראל ולבנון.

ישימונית מצויה

סיכום

* שטחי המישארים שנסקרו מהווים מקום חיות מגוון המורכב מרכסי כורכר בעלי תכסית בתה וגריגה נמוכה, קווי מצוק ארוכים ושטחי מחצבות ננטשות. שטחים אלה מהווים ניגוד לשטחים החקלאיים הנרחבים שסביבם שבהם בית הגידול אחיד ודל. שטחי המישארים חיוניים עבור מרחב שיקמה והם המאפשרים את הקיום של חברת עופות מגוונת, כולל מיני עופות דורסים הנמצאים בסכנת הכחדה בארץ ובעולם וכן מינים רבים הניזונים במכרסמים ובחרקים, ומהווים מדבירים ביולוגיים עבור הגידולים מזיקים בחקלאות.

* בשטחי המישארים מקננים לפחות 51 מיני עופות. מינים רבים נוספים מאכלסים את השטח בעונות המעבר ובחורף. השטחים שנמצאו כערכיים ביותר מבחינת הרכב הציפורים הם רכסי הכורכר והמחצבות הננטשות, שבהם מקננים מינים שהפכו בשנים האחרונות לנדירים דוגמת חמריה, שרקרק מצוי, כחל, תור מצוי, סבכי קוצים וחנקן אדום ראש. בכלל המחצבות הנטושות ובצורה גורפת נמצאו קינונים של אוח עייטי, כוס חורבות ובזים.

* ערכיות גבוהה נמצאה לכל שטח מרחב שקמה בזכות העופות הדורסים הרבים החורפים בו, ובמיוחד הדורסים המוגדרים בסכנת הכחדה – עיט שמש, עיט צפרדעים, עיט ניצי, זרון שדות, בז צוקים ובז אדום.